

УВОД У РАЗУМИЈЕВАЊЕ МАЊИНСКИХ РЕЛИГИЈА У ПОСТДЕЈТОНСКОЈ БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Мр Слободан Наградих¹

Републички завод за заштиту културно-историјског и природног наслеђа
Републике Српске

Апстракт: У раду се проблематизује положај мањинских религија, односно тзв. малих цркава и вјерских заједница у постдејтонској Босни и Херцеговини. Аутор полази од компарације положаја националних и религијских мањина у истом временском периоду и у истом геополитичком топосу и формулише тезу, која аргументише неколиким емпиријским показатељима, да су религијске мањине, за разлику од националних и неких других мањина, у неповољнијем социјалном положају, те да су оне и њихови припадници, у односу на тзв. велике цркве и/или вјерске заједнице или традиционалне цркве и вјерске заједнице, како их дефинише и нормира Закон о слободи вјере и правном положају цркава и вјерских заједница БиХ (Српска православна црква, Католичка црква, Исламска заједница и Јеврејска заједница), у неким сегментима и димензијама друштвеног живота дискриминисани. Такође, аутор је социолошки прецизно дефинисао и описао критеријуме на основи којих се црква и/или вјерске заједнице могу дистинговирати и сврставати у велике и мале, тј. мањинске и, у складу са тим, идентификовао и навео све мањинске религијске субјекте у постдејтонској БиХ.

Кључне ријечи: *религија, конфесија, црква, вјерска заједница, мањине, тзв. мале цркве и вјерске заједнице, постдејтонска Босна и Херцеговина, Закон о слободи вјере и правном положају цркава и вјерских заједница, друштвени положај, људска права, дискриминација.*

ПРЕТХОДНЕ НАПОМЕНЕ

Босна и Херцеговина је **мултирелигијска, мултиконфесионална и полиеклезилална земља**. Она је таква одавно, од првих деценија своје самосталне државне егзистенције, а најмање већ седам вијекова, готово од самог црквеног раскола унутар хришћанске религије, 1054. године.² Поред тада уразноличених и подијељених, на

¹ Магистар социолошких наука, директор Републичког завода за заштиту културно-историјског и природног наслеђа

² Релативизацију, односно ограду са ријечју „готово“ овдје смо унијели због тога што се поменуће, 1054. године, у босанским гудурама и херцеговачком кршу

крају и супротстављених Цркава, а потом и конфесија и теологија, те бројних јереси и још у науци неусаглашене дефиниције и објашњења настанка, карактера, учења/догме, суштине, организације, простора дјеловања, обреда и нестанка Цркве босанске³, од друге половине 15. вијека босанско-херцеговачки религијско-црквени плурализам и „шаренило“ конфигурације на мапи духовних, вриједносних и конкретно-егзистенцијалних понуда употпунио је **ислам**, чиме су идеја и пракса **конвертитства** добиле нову инспирацију, оправдање и отјелотворење, праксу, те снажан подстицај за исказивање лојалности новим господарима, а све у духу и сагласности са новозавјетним јеванђељским учењем и нормом, по којој је, парафразирано речено, свака власт од Бога⁴, што ће задуго остати константа религијског живота у БиХ. Од средине 16. стољећа у ономадну турску покрајину, тј. ејалет или пашалук, босански наравно, почели су долазити и трајно га насељавати **Јевреји, као истовремено и религијски и етнички посебан ентитет**, бјежећи од прогона западно-хришћанске или католичке верзије хришћанства и еклезијалне институционализације – Цркве, дакле, односно државних власти, које су се легитимисале и припадношћу тој конфесији и владале с ауторитетом који им је, додјељујући њеним персонификацијама круне и жезла, обезбјеђивао неки црквени великодостојник из ње. Таква панорама религијско-црквеног стања, учења, организација, праксе, обреда и вриједности, задржала се у Босни и Херцеговини све до пред сам крај 19. вијека, кад су и у њу, заједно са аустро-угарском окупацијом, почеле стизати идеје и припадници неке од **протестантских цркава и вјерских заједница**. Мање-више, готово све што и данас постоји на конфесионално-еклезијалној мапи постдејтонске БиХ било је фундирано, довршено и активно већ почетком 20. вијека, тако да је у ово постмодерно доба у БиХ „увезено“ и почело дјеловати свега неколико нових, тзв. малих вјерских заједница, о чему ће још бити ријечи у овој елаборацији. Управо наведено је најважнији прилог

ништа битно на религијско-црквеном плану није догодило. Тачно је да је те године у Константинопољу васељенски патријарх Михаило Керулари екскомуницирао римског папу, и *vice versa* потом, да се догодила велика *shizma*, али се то није одмах, исти дан, па наравно ни исти мјесец или годину дана, одразило на црквену организацију, вјерски живот и/или односе између вјерника једне и друге Цркве. Напротив, проћи ће деценије, па и цијели вијек док те разлике између двију Цркава нису „заживјеле“ у пракси, док се нису „спустиле“ у базу, међу вјерујући народ у оновременој босанској држави или њеним обласним земљама.

³ О Цркви босанској, крстјанима, богумилима и разним дуалистичким јересима у њеној средњовјековној историјској егзистенцији постоји преко седам стотина (700) библиографских јединица. Једна од новијих темељитих, на српском језику, која радикално мијења досадашње представе и теорије о Цркви босанској је књига Миодрага М. Петровића, *Кудугери – богомили у византијским и српским изворима и 'Црква босанска'*, Београд, 1998.

⁴ О томе се говори у све три синоптичка јеванђеља, те у посланицама апостола Павла.

аргументацији о утемељености тезе, садржане у првој реченици овог поглавља, да је и **данашња БиХ изразито религијски и еклезилално плурална политичка заједница.**

С обзиром на ту чињеницу, а имајући у виду какав и колики јавни значај, улогу и утицај (су) има(ле)ју религија и цркве у историји и данас у духовном и политичком животу у Босни и Херцеговини, те свакодневном животу вјерника и оних који су равнодушни, или чак, и неврјујући грађани (што није исто, синонимно са појмом и онима који се конкретно самодоживљавају и дефинишу као атеисти), те стављајући у аналитичко поље сазнање о томе да је централна вододјелница између ех-југословенских народа и нација⁵, заправо, религија, тачније: одређени, конкретни начин вјероисповиједања, конфесионалност дакле, јасним се онда чини одговор на питање откуд у постдејтонској БиХ истовремено и национална различитост, шароликост, односно плурализам. Наравно, притом не поистовјећујемо религијски и национални идентитет, опредјељење и припадност, али није могуће не примијетити ту међузависност, синкретичност и прожетост елемената, механизма и конективних ткива која чине садржај и обликују религијске и националне ентитете и вриједности.

Религије, отјеловљене и манифестоване путем цркава и/или вјерских заједница, и народи, односно нације у Босни и Херцеговини, па и шире од ње, у ех Југославији, макар на **феноменолошком нивоу и домет(ну), су нека врста сијамских близанаца**, по много чему су „слијеplене“ једна уз другу и тешко се раста(в)љ(а)ју. Међутим, на **онтолошком, суштинском плану**, а то значи кад се речени ентитети (религија и народ/нација) посматрају и вреднују по ономе што они јесу, они се **дијаметрално разликују**, нису, нити могу бити, исто и зато их треба одвојено третирати, истраживати, што се у овој елаборацији и чини, без обзира што је у њој ријеч „само“ о мањинским групама – и националним и религијским. То је прва премиса коју треба акцептовати при анализи друштвеног положаја поменутих мањинских ентитета у постдејтонској БиХ. Кад је ријеч о националним мањинама, та експликација је апсолвирана у неколиким нашим претходно публикованим радовима.⁶ Због тога ће на наредним

⁵ У наведеном контексту није употријебљен израз етничка припадност, односно разликовање по етничком критеријуму и подјели управо због тога што се појмови етнос, односно етнија у поменутом контексту не могу употријебити у синонимном значењу, јер је у БиХ из истог етноса настало више народа, а касније и нација, што значи да ти појмови нису увијек идентични.

⁶ О тој теми писали смо у више наврата, различитим поводима и за различите потребе. Овдје помињем само слједеће „јединице“: Слободан Наградић, *Националне мањине и Роми у БиХ*, Завод за уџбенике и наставна средства, Источно Сарајево, 2008; исти: *Легалитет националних мањина*, Fridrih Ebert Stiftung, Сарајево, 2010; исти: *Стратегија Босне и Херцеговине за рјешавање проблема Рома*, Министарство за људска права и избјеглице БиХ, Сарајево, 2005; исти: *Искушења „квалификација“ за Декаду Рома*, „Црно-бијели свијет“, бр. 1,

страницама на реду бити религијске и/или конфесионалне мањине, односно социолошка анализа њиховог друштвеног положаја на истом гео-политичком простору и у истом временском периоду, а то је постдејтонска БиХ. Другим ријечима, трагаће се за одговором на једноставно питање, које гласи: има ли у ововременој БиХ и њеним ентитетима дискриминације неких људи и група због њихове припадности одређеној цркви, секти или култу, због садржаја вјеровања и начина исповиједања одређене религије, односно има ли дисквалификације и кршења људских права припадника тзв. малих вјерских заједница и њих као заједница, цркви итд? Такође, анализираће се и неки појавни облици манифестовања дискриминације нетрадиционалних цркава и вјерских заједница у БиХ, што значи да феномени религијско-еклезилалне неравноправности, односно прозелитизма у БиХ у одређеној мјери и на специфичан начин постоје.

За разлику од националних мањина, које су, како је то показала већина досадашњих истраживања и теоријских расправа о том феномену, у појединим сферама егзистенције заштићене, па чак, и социјално фаворизоване, код религијских мањина то није случај. Многе друштвене институције, државни органи, јавне установе, медији генерисања и артикулисања друштвене свијести, као и производње, обликовања и преноса информација и сл., не чине довољно и транспарентно с циљем промоције и заштите људских права на религијске слободе и слободу вјероисповијести свих људи, без обзира на њихове појединачне и партикуларне детерминације, него су у постдејтонској БиХ забиљежени и супротни примјери: они који би требало да штите религијске слободе и право на слободу савјести и вјероисповијести, их најчешће крше и угрожавају. То је, уједно, и полазна теза овог дјела и теме наше елаборације. Аргументи за њену потврду и истину, сукцесивно ће се подастирати и освјешћивати. Методологија која ће се примјењивати за доказивање горње тврдње биће углавном иста као и у већини осталих текстова и аутора приликом њихове анализе социјалног статуса националних, односно ма којих других у постдејтонској Босни и Херцеговини.

РЕЛИГИЈСКЕ МАЊИНЕ У ПОСТДЕЈТОНСКОЈ БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

На једноставно питање: колико у другој деценији 21. вијека, која је истовремено и друго десетљеће историјске, правно-политичке и свеколике друге егзистенције постдејтонске БиХ, у њој има религијских мањина или тзв. малих вјерских заједница?, одговор и није баш тако једноставан. Тачније: без великих напора, и то не само истраживачких, не може се дати прецизан одговор, није могуће тачно,

Сарајево, 2008; исти: *Локални избори и положај Рома у БиХ*, „Црно-бијели свијет“, бр. 2, Сарајево, 2008. Разумије се, има и других аутора који су писали о националним мањинама у постдејтонској БиХ и заштити људских права њихових припадника, попут, нпр. Н. Милићевића, С. Кукића. М. Дмичића и других.

што значи, адекватно истини, навести све мањинске религијске субјекте који постоје и дјелују у БиХ, сазданој по императиву Дејтонско-паришког мировног уговора. Објашњења тог факта су вишеструка, међусобно различита, али их је, упркос тој различитости и бројности, ипак могуће, методом генерализације и синтетизације, рационализовати и сувисло свести на два реда узрока и фактора. *Први ред чиниоца који отежавају одговор на питање колико мањинских религијских субјеката и/или тзв. малих вјерских заједница има данас и овоје могао би се, симплификовано дакако, именовати са, односно свести на или извести из стварно(г) стање(а) у друштвеној збиљи оновремене Босне и Херцеговине.* Тим стањем, процесима и односима и том димензијом социјалног бића постдејтонске БиХ, односно њене религијске, конфесионалне и еклезијалне конфигурације и каузалитета, бави се (и) **социологија** и одговор на питање због чега још нема поузданог сазнања о фактицитету, тачније: о бројном стању мањинских колективитета религијског проседеа и провенијенције, легитимно је и од ње, као научне дисциплине, потражити.

У **другом реду фактора** који одговор на школски једноставно питање о тачној цифри тзв. малих вјерских заједница, малобројних цркава, секти и/или неког другог облика институционализације религијских идеја и вјерничког живота и обредних пракси, чине **релативним, непоузданим** и који га стављају у заграде, су они који имају **правну, односно легислативну етиологију, исходиште, садржај, домен, значење и консеквенције.** Једностаније казано, законодавство у постдејтонској БиХ, које (би требало да) регулише ту „материју“, није прецизно, консеквентно и не доприноси разрјешењу дилема у вези са питањем истакнутим у овом пасусу, у мјери и на начин који се очекује од неког правног прописа снаге закона. Уводно казано - шира елаборација о томе тек слиједи – **нису недвосмислено формулисане законске норме о регистрацији нових цркава и вјерских заједница**, посебно у дијелу који се односи на унутрашњу организацију појединих цркава и вјерских заједница и норму, односно (не)потребу да се свака унутрашња организациона јединица такође региструје код надлежног органа власти. То ствара забуну о броју посебних и/или нових цркава и/или вјерских заједница, јер број регистрованих субјеката, како ће се показати, није истовремено и тачна цифра укупних цркава и стварно дјелатних вјерских заједница које јесу и манифестују неку конфесионалну, теолошко-доктринарну различитост међу њима.

Примјера ради, унутар неких цркава, деноминација, секти или вјерских заједница регистроване су све њихове **подређене, супсидијарне, односно супсумиране, тј. ниже, а самим тим и мање значајне организационе јединице**, чиме се број евидентираних субјеката повећао, али то не значи да је посриједи нека нова религија, религијски покрет, култ или еклесија. Свему томе треба додати већ

„традиционалну“ непрофесионалност и алкавост администрације и многих њених службеника, који се не труде да буду увијек ажурни и прецизни у вођењу евиденција које су им повјерене, које морају *ex officio* водити, због чега неке вјерске заједнице нису на вријеме регистроване или им се, пак, регистрација одуговлачи из непознатих разлога. Све то за резултат има збрку, односно факт да **има више цркава и вјерских заједница *de facto* него *de iure***, да неке тзв. мале вјерске заједнице постоје и дјелују иако нису регистроване, односно да унутар неких вјерских заједница има и више регистрованих субјеката који се међусобно разликују једино по обиму надлежности и простору јурисдикције, али не и доктринарно/догматски или по мисији коју имају и коју (би требало да) обављају.

Као што је претходно већ наговјештено, (не)потребну збрку, која није „*creatio ex nihilo*“, тј. није настала самоникло, без политичких мотивација, нити пак данас „функционише“ без конотација и импликација те провенијенције, у детекцију и дешифровање „загонетке“ о броју мањинских религијских заједница у постдејтонској БиХ донио је **Закон о слободи вјере и правном положају цркава и вјерских заједница**. И он је, попут многих сличних закона у постдејтонској БиХ, имао дугу генезу, што значи да је настајао и имао свој „дуги марш кроз институције“ (Руди Дучке) у периоду од не само више мјесеци, него и година.⁷ Из разлога политичке етиологије, семантике и опортунитета, али и неких других критеријума и потреба, могло би се рећи да поменути закон није досљедан ни кад су посриједи тзв. велике вјерске заједнице или цркве у БиХ, а које он, Закон, именује **традиционалним** (црквама и/или вјерским заједницама), односно **историјски утемељеним**, што је својеврсно повлађивање тим великим и већим црквама и вјерским заједницама у БиХ и, истовремено, нехотимична, макар и неосвијешћена, дискриминација оних малих, нових и нетрадиционалних. То најбоље илуструје **статус Јеврејске заједнице**, чијих припадника у постдејтонској БиХ,

⁷ Закон о слободи вјере и правном положају цркава и вјерских заједница усвојила су оба дома /вијећа Парламентарне скупштине БиХ у јануару 2004. године, а активности с циљем његовог доношења започеле су још 2002. године. Другим ријечима, Закон није донесен на „брзу руку“, ломљењем преко кољена уобичајене процедуре и заобилажењем релевантних субјеката и адреса како би се избјегло да се и оне читују о квалитету и импликацијама норми садржаних у њему и дале свој допринос његовом усвајању и потоњој имплементацији. Штавише, осим „домаћих“ актера и конституенаса јавног мњења, о нацрту закона су се изјаснила, додуше у форми необавезујућег мишљења, и нека релевантна тијела из тзв. међународне заједнице, прије свих Комисија за демократи(заци)ју путем законâ Савјета Европе, тј. тзв. Венецијанска комисија, за коју су коментаре на нацрт Закона написали угледни професори, прво међународног јавног права на Универзитету у Бристолу, др Малколм Д. Еванс, а затим и професор др Рик А. Ловсон, шеф катедре за људска права Правног факултета Универзитета у Лајдену (Холандија), као и други аутори(тети), у првом реду стручњаци из Свјетске конференције религија за мир..

под претпоставком да је сваки Јеврејин у ововременој БиХ религиозан, тј. да нема разлике, дискрепанције и „раздора“ између конфесионалне и националне припадности - што је код већине јеврејског народа у дијаспори, па тако и у БиХ доскоро био случај, али, за разлику од неких ранијих периода у којима је и међу припадницима јеврејске нације било нерелигиозних, па и декларисаних, борбених атеиста, изгледа да данас и овдје више није тако - има свега неколико стотина⁸, а она се ипак не дефинише као тзв. мала вјерска заједница, односно мањинска религијска припадност, сљедба, организација и ентитет. У сваком случају, Јевреја, а самим тим и припадника и сљедбеника јудаизма или Мојсијеве вјере, како су се раније именовали чланови те религијске групе на јужно-словенским језичким и културним просторима и по традиционалним мјерилима⁹, је знатно мање него, примјера ради, адвентиста, који се вазда, без било какве оградe или резерве, третирају као мањинска религијска заједница, чешће секта него црква, не само у постдејтонској БиХ, него и у свим државама насталим из бивше СФР Југославије и шире.

У складу са критеријумом историјске заснованости, при чему је дужина постојања и дјеловања неке цркве и/или вјерске заједнице на простору данашње БиХ, без обзира на државни оквир и јурисдикцију над њом, најбитнији конституенс тог критеријума, у традиционалне, тј. историјски утемељене цркве и вјерске заједнице, по поменутом закону спадају: **Српска православна црква, Католичка црква, Исламска заједница и Јеврејска заједница**. Прве три се колоквијално, али и некој тзв. стручној и научној литератури, именују и као велике вјерске заједнице у БиХ.¹⁰ Сви остали религијски, конфесионално-еклесијални ентитети и субјекти у постдејтонској БиХ, односно остале вјерске заједнице, организације, цркве, секте, култови, покрети, те структурално-организационо и друштвено флуидни и амалгамични агрегати и субјекти, тешко „ухватљивих“ и дефинљивих стања, суштина и потенција, који немају тај онтолошки, а потом правни и најпослије политички статус, ранг, значење и утицај, а што се све реперкусира

⁸ Додуше, у публикацији *Религије у Босни и Херцеговини (Монографија црква и вјерских заједница)*, Међурелигијско вијеће БиХ, Сарајево, 2012, изнесен је податак да их данас у БиХ има око 1100.

⁹ Отуда су, примјера ради, на српском језику, укључујући и службене документе у Краљевини Србији и потом у Краљевини СХС, односно Југославији, не само припадници јеврејске религије или јудаизма, називани сљедбеницима Мојсијеве вјере, него су неки од њих и у националном погледу били третирани као „Срби Мојсијеве вјер(оисповијести)е“, на што су тако „дефинисани“ потомци Израилевог народа очигледно добровољно пристајали и чак дали свој обол српском идентитету.

¹⁰ Истине ради, Закон не познаје тај термин и квалификатив, што ће рећи да он не врши никакву квантификацију црква и вјерских заједница, него користи већ наведену синтагму „историјски засноване цркве и вјерске заједнице“, чиме објективно једну групу вјерских заједница чини посебном.

на њихов укупни друштвени положај, по правилима формално-логичког закључивања, припадају сфери тзв. мањинских религи(ја)озности, односно групи - у вокабулару политичке, медијско-информативне и друге свакодневице - тзв. малих вјерских заједница, иновјерцима и нововјерцима. Међутим, социолошки гледано, унутар те групације постоје озбиљне разлике између појединих категорија, тј. вјерских заједница, и то по више критеријума. Најважнији од њих, којег и сам Закон санкционише и чини таквим, је **претходно признање неке вјерске заједнице, тј. чињеница да (ли) је неки религијско-еклесијални субјект као такав постојао (или не) и прије доношења актуелизованог закона**, дакле у предратној, социјалистичкој Босни и Херцеговини, која је тад правно-политички и свеколико другачије егзистирала са статусом тек једног федералног дијела шире државне заједнице: СФР Југославије. Другим ријечима, признање неке цркве и/или вјерске заједнице од стране државе, тј. надлежних органа влађти је (било) пресудно за њихов свеколики статус, како у предратној, тако и у постдејтонској БиХ. Али, за разлику од старог закона¹¹, Закон о којем је овдје ријеч и који ће и касније бити предметом вивисецирања и још минуциозније анализе,

¹¹ Доношењем Закона о слободи вјере и правном положају цркава и вјерских заједница БиХ, о којем је овдје ријеч, коначно је престао да важи закон о истој, односно сличној „материји“, донесен још у социјалистичкој епохи, „давне“ 1976. године, а звао се једноставно Закон о правном положају вјерских заједница и односио се на подручје БиХ. Нови закон усвојен је за потребе новог доба! Наравно, то ново доба није у свему ново, различито од ранијег периода. Новост се прије свега односи(ла), како смо показали у другом одјељку трећег поглавља, на промјену карактера друштвених односа, на промјену структуре имовине и власништва, затим карактера политичког система, саме, пак, државе (БиХ је разбијањем бивше нам заједничке отаџбине, СФРЈ, 1992. г. и сама *de iure* постала самостална, независна држава), њене структуре и организације, трансформације неких елемената система вриједности, посебно промјене улоге и односа спрам феномена религије, вјере, цркве, њиховог третирања у јавном дискурсу и посљедица по друштвени и индивидуални живот људи у том новом историјско-политичком и духовно-културном реалитету. Међутим, неколики актери јавне сцене, који су уједно и субјект-објект овог закона, упркос свим промјенама и новитетима, остали су исти: „старе“, тзв. традиционалне цркве и вјерске заједнице, уз неколико нових којих није било раније, у социјалистичком друштвеном уређењу и политичком поретку; државни органи/органи власти: министарства, судови, тужилаштва, полиција, ресори/секретаријати за вјере, разни одсједи и општинске/градске службе, заводи и сл.; медији информисања (данас на један заобилазан и мимикријски начин још и више зависни од владајућих елита и „структура“, квазинезависни), образовни систем, здравствена заштита, пензијско осигурање итд. Као што је до сада наведено, а о томе ће још бити писано, закон о којем је овдје ријеч, узима у обзир неке од поменутих промјена и „новотарија“ и настоји их примјерити потребама и реалностима нових друштвених односа, а прије свега новом третману религијског феномена, еклесијалног организовања и дјеловања, као и квалитетнијем и потпунијем гарантовању слободе вјероисповијести у условима босанскохерцеговачког друштва, данас и овдје. Разумије се, није мало ни оних који га критикују због наводне ретроградности, о чему ће још бити ријечи овдје.

све оне конфесионалне субјекте који нису раније били правно признати и уписани у одговарајуће евиденције и регистре, третира као нове и за њихову легализацију прописује одговарајуће услове и императивне облигације, од којих су неке обавезне за све цркве и вјерске заједнице, без обзира на стварна или приписана атрибуисања која им се додјељују. Осим у Закону, то је још **прецизније прописано и дефинисано неколиким подзаконским прописима** које су у постзаконском периоду донијеле надлежне власти, од којих су најзначајнији: Упутство о провођењу Закона о слободи вјере и правном положају цркава и вјерских заједница¹², Правилник о успостављању и вођењу Јединственог регистра за упис цркава и вјерских заједница, њихових савеза и организационих облика у Босни и Херцеговини¹³ и Правилник о организовању и начину функционисања вјерске службе у Министарству одбране БиХ и оружаним снагама Босне и Херцеговине.¹⁴

С обзиром на законске норме и њихове конкретизације и операционализације у поменутих подзаконским актима, тј. имајући на уму факте о броју уписаних цркава и вјерских заједница у Јединствени регистар за упис цркава и вјерских заједница, њихових савеза и организационих облика у Босни и Херцеговини, сходно Правилнику о његовом успостављању и вођењу, затим неке раније регистрације и евиденције, те респектујући саму ововремену повијесну ситуацију и фактичко стање у актуелном босанскохерцеговачком друштву, наравно у мјери у којој оно постоји, *vis-a-vis* религијско-конфесионално-еклесијалне конфигурације, могуће је, закључно са 2012. годином, у тој међународним мировним споразумом уговореној, провизорној држави, детектовати, идентификовати и дескриписати следеће мањинске религијске заједнице и групе, односно конфесионално-црквене мањине:

1. Грkokатоличка црква (унијати)
2. Хришћанска адвентистичка црква (адвентисти, односно суботари)
3. Вјерска заједница Јеховини свједоци
4. Еванђеоска црква у Босни и Херцеговини
5. Хришћанска баптистичка црква
6. Новоапостолска црква у Босни и Херцеговини
7. Евангелистичка црква у Босни и Херцеговини

¹² Акт који је „донио“ министар за људска права и избјеглице Босне и Херцеговине 2006. године.

¹³ Прописао га је министар правде Босне и Херцеговине, а обзнањено је августа 2004. године.

¹⁴ Донио га је министар одбране Босне и Херцеговине 2008. Резултат његове имплементације је, поред осталог, и увођење свештеника, односно вјерских службеника у војну службу.

8. Старокатоличка црква у Босни и Херцеговини
9. Христова пентекостна црква
10. Крстјанска заједница у Босни и Херцеговини
11. Крстјанска заједница свих народа
12. Хришћанска харизматска црква Victory Celebration centre
13. Друштво за свјесност Кришне-ISKCON у Босни и Херцеговини
14. Протестантска црква „Хришћанска заједница“
15. Реформаторска хришћанска црква
16. „Рафаел“, вјерска заједница регистрована у Зеници марта 2012.

У вези са горњим прегледом, заправо тек номинацијом цркава и вјерских заједница које су у Регистру осталих цркава и вјерских заједница евидентирани у Министарству правде БиХ, или су пак, дјелатне и без регистрације, треба још рашчланити чињенице.

Прво, изузев Грkokатоличке цркве (унијати)¹⁵ – а њено постојање, социолошки посматрано, није и не може бити спорно, зато што она има све битне елементе који неку масу, групу вјерника чини црквом, деноминацијом или сектом, а то су: учење, односно догма или доктрина, обреди, организација, тј. структура еклезијалне хијерархије, посебно свештенство, затим храмове и, најпослије, вјернике, али и своју историју, која сеже до краја 19. и почетка 20. вијека и, како смо показали у другом поглављу, првих досељавања тадашњих грkokатолика (унијата) из источних подручја Аустро-Угарске Царевина (западна Украјина, југоисточна Пољска, источна Словачка, сјевероисточна Угарска итд.) у нову покрајину црно-жуте монархије, Босну и Херцеговину, у којој њихови потомци и сљедбеници и данас живе, а као посебна вјерска заједница и правна особа била је призната и регистрована и у Краљевини Југославији, затим у СФРЈ, што значи и у социјалистичкој БиХ - **све остале су регистроване у складу са**

¹⁵ Наравно, Грkokатоличка црква (унијати) није у Босни и Херцеговини (још, а питање је да ли ће икад бити) регистрована као посебна црква, односно вјерска заједница, иако она, као што је већ речено, *de facto* постоји, зато што њену посебност искључује Римокатоличка црква, тврдећи да је она једна црква и вјера: католичанство римског и источног обреда, из чега проистиче да, по мишљењу те цркве, нема потребе за било каквом посебном, сепаратном црквом оних који су се сјединили са католицима. Још прије рата, у СФРЈ, грkokатолици у БиХ, чија организација данас има статус викаријата, а они дјелују у више парохија, су припадали Грkokатоличкој епархији са сједиштем у Крижевцима, у које се се 1777. преселили насљедници марчанских унијатских епископа од 1611. г. Данас, тачније: од 1966. г., је административно сједиште грkokатолика у Хрватској у Загребу и има статус суфрагантске бискупије Загребачкој митрополији РКЦ. Упореди: Иван Цвитковић, *Религије у БиХ*, „Универзал“, Тузла, 1981, затим публикацију *Религије у Босни и Херцеговини (Монографија цркава и вјерских заједница)*, Међурелигијско вијеће БиХ, Сарајево, 2012, те чланак *Вјера у бројкама*, „Свјетло ријечи“, Сарајево, 26. септембра 2013, као и неколике интернет презентације те вјерске заједнице.

новим законом и по упутству које додатно спецификује обавезе вјерских заједница у тој области. Такође, са претходно наведеним црквама и вјерским заједницама не завршава се „списак“ мањинских религијско-конфесионално-еклесијалних субјеката који постоје и дјелују у постдејтонској БиХ, што значи да осим њих постоје, односно да су макар доскоро постојале још неколике мањинске вјерске групе, удружења, иницијативе и друге асоцијације вјерујућих, које су државне власти признавале или не, које су биле уредно административно евидентирани или не, али се, упркос њиховој можебитној апокрифности, за њих у јавности знало, зато што је већина њих ипак дјеловала, испољавала своју религиозност и припадност цркви/секти, култу или другим садржајима и облицима организовања и дјеловања.

Друго, осим Друштва за свјесност Кришне-ISKCON у Босни и Херцеговини, остали регистровани вјерски субјекти, који и **по социолошким критеријумима спадају у мањинске религијске групе, припадају углавном хришћанској религији, и то протестантске провенијенције.**

Такође, и између њих самих постоје правно-статусне, али и фактичке разлике: неке су традиционалне, што значи да су и раније (биле) евидентирани и од државе признате, неке су, пак, нове, регистроване тек у постдејтонској БиХ. Али, све оне су мале вјерске заједнице, односно мањинске религијске, конфесионалне и еклесијалне групе, како по броју вјерника, сљедбеника, што је први критеријум који се једноставно може егзактно утврдити и провјерити, тако и по дужини „стажа“ у БиХ¹⁶, односно по скромним донетима свог утицаја на јавну сферу у друштву и држави.

Треће, из списка регистрованих цркава и вјерских заједница у надлежном министарству БиХ видљиво је да **на њему нема религијско-конфесионалних ентитета и субјеката исламске провенијенције**, што значи да у поменути регистар није уведен ниједан други религијски субјект осим Исламске заједнице Босне и Херцеговине, која је, међутим, као што је претходно, и не само у Закону наведено, дефинисана као тзв. велика, традиционална и историјски утемељена вјерска заједница. На овом мјесту дескрипције и анализе религијско-вјерске конфигурације постдејтонске БиХ, те аргументисања самопостављених теза *vis-a-vis* њеног „релефа“, има потребе за битним питањем: има ли фактички, у стварном повијесном и друштвеном животу постдејтонске БиХ неких других религијско-конфесионалних субјеката или ентитета осталих онтолошко-

¹⁶ Изузев Старокатоличке цркве, све остале једва да достижу један вијек постојања, а неке су заиста нове: на територију БиХ су дошле у посљедњих неколико година, и с правом се зову постдејтонске.

феноменолошких статуса исламске провенијенције, генезе, суштине или макар појавних облика или се сва разноликост религијско-конфесионалних искустава, од догматско-теолошких постулата и херменеутике до, посебно, вјероисповиједне праксе и односа спрам сфера друштености и јавности, исцрпљује, супсумира и институционално завршава у оквирима официјелне и државно признате Исламске заједнице у БиХ? Без обзира на сав плуралитет манифестовања ислама, а он није само религија, него, симплификовано речено, суштина и медијум, почело и циљ, узрок и посљедица тоталитета људске (и индивидуалне и колективне) егзистенције у времену и простору, наравно за онога ко ислам усваја и живи (по њему)¹⁷, изгледа да нема, јер постојећи редови, правци, школе мишљења итд., нису никакви посебни религијски или институционални субјекти изван Исламске заједнице, као што се незналачки истиче у многим медијима комуникације у посљедњих неколико година. Напротив, они су њени конститутивни елементи, интегрисани у њу и под јурисдикцијом управних структура и тијела Исламске заједнице у БиХ.

Четврто, осим наведених 16 цркава и вјерских заједница, од којих су све, изузев једне, евидентирани у складу са новим законом и о којима постоје релевантни подаци у Регистру осталих цркава и вјерских заједница Министарства правде БиХ, а које, социолошки гледано, јесу тзв. мале вјерске заједнице или мањинске религијске групе, у БиХ постоје и на законит начин су регистроване четири (4) тзв. традиционалне, историјски засноване, велике цркве и вјерске заједнице, што не значи, као што је на примјеру Јеврејске заједнице показано, да их као такве прихвата и социологија, што само по себи **потврђује тезу о изразитој мултирелигиозности и мултиконфесионалности постдејтонске Босне и Херцеговине**. Међутим, упркос тој бројности, која укупно износи око 20-ак цркава и/или вјерских заједница у постдејтонској БиХ, она ипак заостаје у односу на квантитет религијских група у Србији или Хрватској на примјер, у збиљи нема покрића за неке оцјене о коначној цифри регистрованих религијско-конфесионално-еклесијалних субјеката у БиХ, које као нетачне - зато што не разликују посебну религијску, односно конфесионално-црквену аутентичност и самосталност, од правне аутономије неког субјекта, најчешће организационог дијела унутар хришћанских цркава, као што су бискупије, дијецезе, епархије, муфтијства, митрополије, жупе и сл. - износе чак и званичници

¹⁷ Разумије се, ово није никаква официјелна дефиниција ислама, него само један еклетики покушај сажетог исказа о њему на основи бројне прочитане литературе. С обзиром на чињеницу да у овој елаборацији није ријеч о суштини и специфичностима религија, вјера и/или цркава у БиХ, него тек анализа друштвеног положаја мањинских религија и њиховог институционалног израза, то се даље, а посебно не дубље, шире и нијансираније, њима нећемо бавити.

надлежне институције у БиХ¹⁸, а нарочито неки медији комуникације поводом укупне бројке религијско-црквених субјеката и заједница у БиХ данас. Нека средства обавјештавања¹⁹ су сензационалистички пренијела наводну информацију да у БиХ дјелују око 200 цркава, вјерских заједница, секти, култова, покрета, иницијатива и сл., што је не само нетачна цифра, него ноторна глупост, јер толико не би било конфесионално-еклесијалних субјеката све кад би се и једна бискупија, епархија или муфтијство, односно сви редови и актуелне опције тумачења куранске објаве у исламу итд., третирали као самостални религијско-вјероисповиједни ентитети, а што није могуће. Тај и толики религијски плурализам у постдејтонској БиХ рефлекс је, с једне стране, општих друштвених процеса и трендова у савременом свијету, укључујући и глобализацију, која није заобишла ни босанскохерцеговачко друштво, у мјери у којој оно постоји, и, с друге стране, неколиких тенденција и збивања унутар религијског феномена, а посебно стања и односа у официјелној институционализацији религије, конфесионалности и других садржаја, нивоа и манифестација вјере и црквености, који погодују „бујању“ нових и алтернативних, неетаблираних садржаја и облика религије и црквеног организовања и дјеловања, те нових, другачијих теолошких тумачења догматских учења и мисије цркве, односно вјерске заједнице.

Разумије се, овдје није посриједи елаборација социјалних, религијских, црквених, психичких и медијских узрока и претпоставки настанка и дјеловања нових секти, култова и (квази)религијских група и покрета²⁰, него однос друштва и његових институција спрам мањинских религијских ентитета, односно нових вјерских заједница, цркава, секти, култова и псеудорелигиозних чиниоца након што су већ формиран и што испољавају своју активност у конкретној босанскохерцеговачкој повијесној збиљи.

¹⁸ Ријеч је о изјави портпаролке Министарства правде БиХ, Марине Бакић, од 14. новембра 2013, о 36 регистрованих цркава и/или вјерских заједница у БиХ, коју су пренијели бројни медији информисања, од „Дневног аваз“ до ТАНЈУГ-а, а потом и телевизије Б 92, а у којој је она међу 36 регистрованих субјаката уврстила све регистроване бискупије РКЦ, затим сва средишта Еванђеоске цркве, те још неке организационе дијелове појединих цркава/вјерских заједница и сл., који, наравно, нису ни самосталне цркве, секте или култови, а камоли посебне религије. То је више потврда неких тешкоћа у имплементацији реченог закона, као и о недостацима образовног система у БиХ.

¹⁹ На примјер, „Глас Славоније“ од 15. новембра 2013, али и бројни други медији који се самоменују и саморазумијевају као озбиљни, објективни, непристрасни. У већини написа поводом коментара те наводне вијести, доминира вриједносно негативан приступ и оцјена плурализма те врсте.

²⁰ То је својевремено симплификовано учинили у текстовима *Нова религиозност - освета аутсајдера*, „Револт“, бр. 16, Бања Лука, мај 1999. и *Имитирање вјерских учења*, „Глас српске“, бр. 170, Бања Лука, 4. и 5. јул 1998, публиковани и у књизи *Религија, црква и политика*, „ГрафоМарк“, Лакташи, 2007.

AN INTRODUCTION TO UNDERSTANDING MINORITY RELIGION IN POSTDAYTON BIH

Slobodan Nagradić MA

Abstract: The work treats the position of minor religions, so called minor churches and religious communities. The author starts from a comparison of the position of ethnic and religious minorities within the same period and the same geographical topos and makes a thesis, which brings up arguments consisting of several empirical indexes that religious minorities, unlike some national and other minorities, are in a worse social position and that they and their members, compared to so called major churches and/or religious communities, as defined by the Law on freedom of religion and legal position of churches and religious communities in BiH (Serbian orthodox church, Catholic church, Islamic community and Jewish community), are discriminated in some segments of social life. Also, the author sociologically precisely defined and described criteria according to which a church and/or religious communities can be distinguished and classified into big or small ones or minority ones, and accordingly identified and stated all minority religious subjects in postdayton Bosnia and Herzegovina.

Key words: *religion, church, religious community, minorities, so called small churches and religious communities, postdayton BiH, the Law on freedom of religion and legal position of churches and religious communities in BiH, social position, human rights, discrimination.*

ЛИТЕРАТУРА

1. Благојевић Мирко (200%): *Религија и црква у трансформацијама друштва*, Институт за филозофију и друштвену теорију, Београд
2. Васкови, Божана: *Однос вјерског и грађанског права*, „Пулс демократије“, 18. 12. 2008., <http://www.pulsdemokratije.net>
3. Вернет Жан (1997): *Секте, „XX век“ и „Плато“*, Београд
4. *Вјера у бројкама*, „Свјетло ријечи“, Сарајево, 26. септембра 2013.;
5. *Вјерске заједнице у Југославији (1970)*: Приредили: Вјекослав Бајсић, Иван Церанић и Томислав Шаги-Бунић, „Биноза“, Загреб
6. Вукомановић Милан (2001): *Секте, култови и религијске слободе: Дејвид Кореш и заједница „Давидов изданак“*, у: *Свето и мноштво: изазови религијског плурализма*, „Чигоја штампа“, Београд
7. *Декларација УН о укидању свих облика нетолеранције и дискриминације засноване на вјери или увјерењу*, из 1981
8. *Декларација УН о правима лица која припадају националним или етничким, вјерским или језичким мањинама*, из 1990
9. *Закон о слободи вјере и правном положају цркава и вјерских заједница БиХ*, „Службени гласник БиХ“, бр. 5, Сарајево, 9. март 2004
10. *Закон о забрани дискриминације*, „Службени гласник БиХ“, бр. 59/09, Сарајево, 2009
11. Коларић Јурај (1976): *Кришћани на други начин*, „Веритас“, Загреб
12. *Коментари на нацрт Закона о слободи вјере и правном положају цркава и вјерских заједница у Босни и Херцеговини*, Комисија за демократи(заци)ју путем закона (тзв. Венецијанска комисија) Савјета Европе, Стразбур, 2003
13. Крнета Драгољуб и Попов-Момчиновић Златиборка (2007): *Религијска толеранција у Босни и Херцеговини*, Независни универзитет Бања Лука, Бања Лука

14. Кукић Славо: *Положај националних и вјерских мањина у Босни и Херцеговини*, „Политичка мисао“, број 3, Загреб, 2003
15. Мујагић Хасан (2006): *Строго контролисани плурализам*, „Пулс демократије“, 11.9. <http://www.pulsdemokratije.net>,
16. Наградић Слободан (2006): *Националне мањине и Роми у Босни и Херцеговини*, Завод за уџбенике и наставна средства, Источно Сарајево
17. Наградић Слободан: *Нова религиозност - освета аутсајдера*, „Револт“, бр. 16, Бања Лука, мај 1999. и *Имитирање вјерских учења*, ПУЛС „Гласа српског“, бр. 170, Бања Лука, 4. и 5. јул 1998., који су касније публиковани и у нашој књизи *Религија, црква, политика*, „ГрафоМарк“, Лакташи, 2007.;
18. Наградић, Слободан: *О границама слободе вјероисповијести*, „Аргументи“, бр. 12, Бања Лука, децембар 2011
19. *Религије у Босни и Херцеговини (Монографија црква и вјерских заједница)* (2012): Међурелигијско вијеће БиХ, Сарајево
20. *Слобода религија у Босни и Херцеговини (1998)*: уредник: Ахмет Жилић, Свјетска конференција религија за мир, Канцеларија у Сарајеву, Сарајево
21. Цвитковић Иван (1981): *Религије у Босни и Херцеговини*, „Универзал“, Тузла
22. Цвитковић Иво (2005): *Социолошки погледи на религију и нацију*, ДЕС, Сарајево